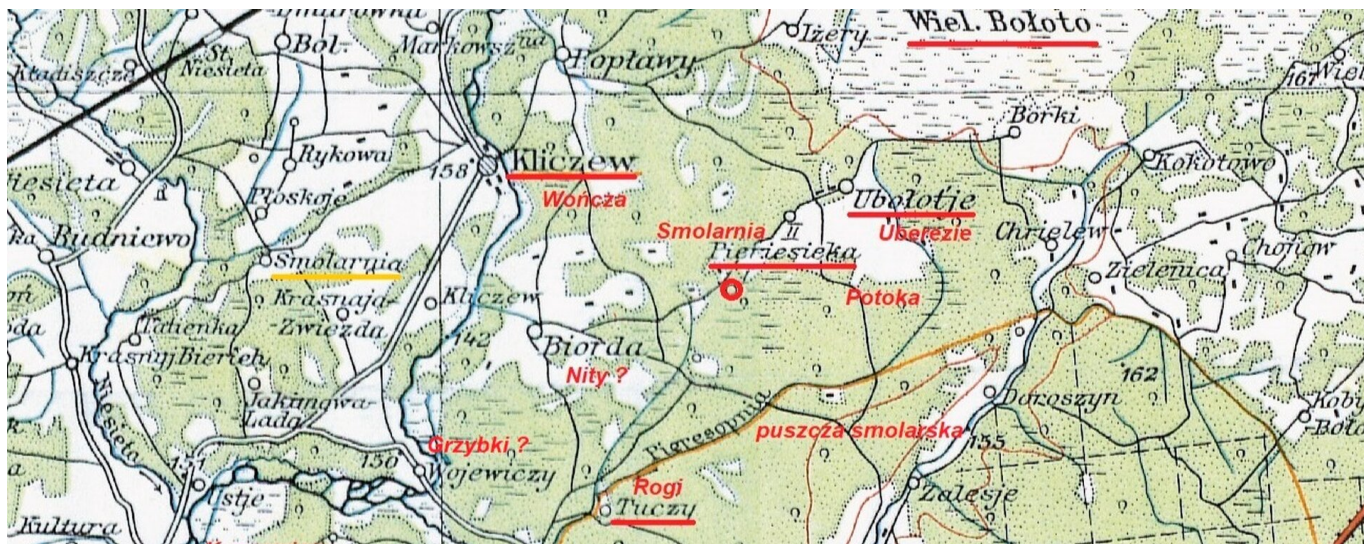

Kresy historyczne i wyobrażone w *Nadberezyn'cach* Floriana Czarnyszewicza

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Melchior Wańkowicz, *Przedmowa*, [w:] F. Czarnyszewicz, *Wicik Żywica*, Buenos Aires 1953.
- Źródło: Florian Czarnyszewicz, *Nadberezyn'cy*, Kraków 2017, s. 31–32.
- Źródło: Florian Czarnyszewicz, *Nadberezyn'cy*, Kraków 2017, s. 383.
- Cytat za: Maria Danilewicz-Zielińska, *Szkice o literaturze emigracyjnej*, Ossolineum, Wrocław 1992, s. 278.
- Źródło: Florian Czarnyszewicz, *Nadberezyn'cy*, Kraków 2017, s. 452–455.

Źródło: Popik, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Melchior Wańkowicz

Przedmowa

Teraz, kiedy ta Polska zanurzyła się na dno jak miasto w balladzie zanurzone w Świtezi, z którego cichą porą dochodzi dźwięk dzwonów – nagle, dzięki tej książce, w tym dźwięku który słyszymy po nocach, rozróżnimy jeszcze jeden ton, którego, niebaczni, nie znaliśmy, kiedy wszystko było realnością wynurzoną na powierzchnię w pełnym blasku.

Za to, że nam ta Polska dźwięczyć będzie pełniej i bogaciej – dziękujemy Czarnyszewiczowi.

Źródło: Melchior Wańkowicz, *Przedmowa*, [w:] F. Czarnyszewicz, *Wicik Żywica*, Buenos Aires 1953.

Pisząc o „tej Polsce”, Melchior Wańkowicz (podobnie jak Florian Czarnyszewicz – emigrant urodzony nad Berezyną) miał na myśli Polskę utraconą – wschodnie Kresy dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. *Nadberezyn'ców* Czarnyszewicza można czytać zarówno jako powieść historyczną o życiu w mozaice narodowości, kultur i języków

charakterystycznej dla Kresów, jak i baśń o raju utraconym, jakim stały się one dla Polaków, którzy musieli je opuścić.

Twoje cele

- Rozróżnisz środki literackie służące idealizacji obrazu Kresów w *Nadberezyńcach*.
- Zinterpretujesz wizję historii wyznawaną przez polskich bohaterów *Nadberezyńców*.
- Porównasz obraz utraconej krainy dzieciństwa w *Panu Tadeuszu* i *Nadberezyńcach*.

Przeczytaj

Informacje o Florianie Czarnyszewiczu znajdziesz m.in. w lekcji: [42-letni debiutant. Droga życiowa i literacka Floriana Czarnyszewicza](#)

Więcej informacji historycznych w poniższym temacie znajdziesz m.in. w lekcji: [Sytuacja na Ziemiach Zabrzanych w okresie międzypowstaniowym](#)

Kresy i kresy

Generał Józef Dowbor-Muśnicki (po lewej) i Józef Piłsudski w Poznaniu, 27 października 1919

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Kresy to nazwa własna ziem wschodnich Pierwszej i Drugiej Rzeczypospolitej, której treść i zakres utrwały się od zarania historii Polski. „Kresami” zwano strażę wojskowe na pobrzeżach Podola i Ukrainy broniące od napadów Tatarów i Wołochów oraz stójki do przesyłania znaków alarmowych i listów. Wznoszono tam warowne fortalicje ciągnące się przez stepy od Dniestru do Dniepru z mnogością wałów i zasiek, horodyszcz i stanic. Gloger w *Encyklopedii Staropolskiej* pisze o „staniu na kresce”, czyli pełnieniu w kolejności służby w sieci pogranicznych strażnic. Opisał to również Wincenty Pol w rapsodzie rycerskim „Mohort”, tam po raz pierwszy użył terminu kresy i „stania na kresach”. Z biegiem lat przestrzeń geograficzna Kresów poszerzała się w kierunku północnym i zachodnim, a po rozbiorach Polski pojęciem tym zaczęto ogarniać wszystkie ziemie zajęte przez Rosję i Austrię (Galicję Wschodnią).

Terytoria te były zróżnicowane etnicznie, religijnie i kulturowo: przez wieki zamieszkiwali je Polacy, Rusini, Litwini, Żydzi, Tatarzy, Niemcy, Wołochowie i inne ludy. Na terenach wschodnich nieustannie ścierały się różne wpływy kulturowo-polityczne. Po III rozbiorze Polski terytoria kresowe weszły w skład Imperium Rosyjskiego, a polityka zaborcza ukierunkowana była na rugowanie polskość (przede wszystkim języka polskiego i katolicyzmu) i wzmacnianie podziałów klasowych między „panami” – polską magnaterią i szlachtą zagrodową – a poddanymi (do czasu zniesienia pańszczyzny) – ruskim chłopstwem. Wiek XIX i początek wieku XX były dla Polaków żyjących na Kresach czasem walki o zachowanie tożsamości narodowej. Nadzieje na odzyskanie niepodległości i powrót ziem wschodnich do Polski wzbudzały kolejne wydarzenia historyczne – kampania rosyjska Napoleona, powstania: listopadowe i styczniowe, wreszcie I wojna światowa i powstanie Legionów Józefa Piłsudskiego. Badacz literatury kresowej Stanisław Uliasz zauważa, że rezultatem skomplikowanej historii ziem wschodnich dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów było powstanie „[mitu kresowego](#)”. Począwszy od dwudziestolecia międzywojennego, kiedy ziemie wschodnie zostały ostatecznie przyłączone do Rosji sowieckiej, „Kresy” zaczęły funkcjonować w kulturze polskiej nie tylko jako określenie geograficzne, ale też mityczne, ucieleśniające świat wartości kluczowych dla polskiej kultury i wymagających obrony. Różnica między dwoma sposobami rozumienia Kresów uwidocznia się w pisowni nazwy – odnosząc się do terytoriów geograficznych, stosujemy zazwyczaj zapis małą literą, mówiąc zaś o Kresach jako konstrukcie kulturowym, zapisujemy nazwę dużą literą. Mit Kresów czerpie zarówno z toposów kultury europejskiej, jak i z tradycji polskiej, szczególnie – sarmackiej i romantycznej. Obraz Kresów w tekstach kultury kreowany jest za pomocą następującego zestawu motywów:

Cechy literatury kresowej

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Florian Czarnyszewicz jest reprezentantem twórców tzw. literatury kresowej. Mianem tym określane są dzieła, których autorzy urodzili się i dorastali na Kresach lub których miejscem akcji są Kresy. Do literatury kresowej zaliczana jest twórczość takich pisarzy, jak Czesław Miłosz, Tadeusz Konwicki, Melchior Wańkowicz i Józef Mackiewicz. Ważną rolę dla literatury kresowej odegrali Adam Mickiewicz, który stworzył archetypowy obraz „kraju lat dziecińczych” w *Panu Tadeuszu* i Henryk Sienkiewicz ukazujący etos rycerski, motyw obrony rubieży w *Trylogii*. Tematyka literatury kresowej obejmuje takie zagadnienia, jak:

Niepowtarzalność pejzażu kresowego

eksponowanie urody kresowej przyrody poprzez detaliczne, zmysłowe opisy

Mozaika kulturowa

ukazywanie pokojowego współistnienia, ale i konfliktów tożsamości kulturowej pomiędzy

ludźmi różnych narodowości, języków i wyznań (szczególnie stosunki katolicy – prawosławni – żydzi)

Kształtowanie tożsamości narodowej

walka Polaków o zachowanie polskości w realiach zaborów i walka o emancypację Białorusinów, Litwinów, Ukraińców

Bolesna strata

ukazywanie Kresów jako krainy utraconej – zarówno w sensie utraty terytoriów, jak i zagłady świata pierwotnej niewinności i autentycznych wartości

Ocalenie od zapomnienia

ukazywanie nadrzędnego celu literatury kresowej, realizowanego z jednej strony dzięki detaliczności realistycznych opisów przyrody i życia codziennego, utrwalanego na piśmie ginących dialektów kresowych, z drugiej zaś – idealizacja i mityzacja

Za „ryskim parkanem” pozostało od 1,5 do 2 milionów Polaków, którym postanowienia traktatu w teorii umożliwiały uzyskanie obywatelstwa polskiego i wyjazd do Polski. W praktyce jednak władze bolszewickie utrudniały [repatriację](#), m.in. wymagając dokumentów poświadczających polskie pochodzenie kilka pokoleń wstecz i blokując wyjazdy pod pretekstem braku chętnych.

***Nadberezyńcy* jako powieść kresowa**

Florian Czarnyszewicz w *Nadberezyńcach* realizuje dwie literackie strategie obrazowania Kresów. Po pierwsze, kluczową wartością były dla autora realizm i dokumentarność, manifestujące się w języku powieści oraz w detalicznych opisach nadberezynskiego krajobrazu oraz realiów życia miejscowej ludności.

Po drugie, w *Nadberezyńcach* uwidocznia się charakterystyczna dla literatury kresowej tendencja do idealizacji i mityzacji. Czarnyszewicz doprowadził akcję powieści [do 1920 roku](#). Czytelnik obserwuje niecierpliwe oczekiwanie bohaterów na wznowienie ofensywy wojsk polskich, zatrzymanej na linii Berezyny, ale nie otrzymuje obrazu ostatecznego pogrążenia nadziei nadberezynców poprzez postanowienia traktatu ryskiego.

Słownik

repatriacja

(łac. *re* – z powrotem; *patria* – ojczyzna) organizowana przez władze państwa akcja przesiedlenia obywateli, którzy po zmianie jego granic znaleźli się na terytorium obcym; repatriacja ma charakter dobrowolny; w XX-wiecznej historii Polski termin ten wykorzystywała propaganda komunistyczna PRL i ZSRR na określenie przymusowych

wysiedleń ludności polskiej z terenów Białorusi i Ukrainy po zakończeniu II wojny światowej

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z galerią interaktywną obrazującą zmagania polskich mieszkańców Kresów Wschodnich o przynależność państwową do Polski. Wynotuj opisane w *Nadberezyńcach* wydarzenia historyczne stanowiące węzłowe punkty tych zmagień.

Polecenie 2

Na podstawie informacji zawartych w galerii interaktywnej stwórz listę okoliczności sprzyjających staraniom bohaterów *Nadberezyńców* o przyłączenie ich ziem do Polski oraz okoliczności utrudniających te starania.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz opisane w powieści Floriana Czarnyszewicza czynniki utrudniające polskim mieszkańcom terenów nad Berezyną utrzymanie tożsamości narodowej.

☐ wrogość białoruskich chłopów

☐ przymus nauki w rosyjskiej szkole

☐ sympatia magnaterii w stosunku do caratu

☐ surowy klimat utrudniający uprawę ziemi

☐ powolny przepływ informacji o ruchach oddziałów polskich

☐ kłótnie między polskimi szlachcicami o własność ziemi

☐ brak katolickiej świątyni

Nazwij motyw zastosowany do opisu Smolarni w wypowiedzi Mieczysła Piotrowskiego. Określ pochodzenie tego motywu i odwołując się do fabuły *Nadberezyńców* wyjaśnij, jaki obraz Smolarni został wykreowany za jego pomocą.

((Florian Czarnyszewicz

Nadberezyńcy

Jak Bóg zechce to cały świat między sobą może się wyróżnić, a nasz Smolarnia, jak ten korab Noego, nietknięta tak ostanie.

Źródło: Florian Czarnyszewicz, *Nadberezyńcy*, Kraków 2017, s. 383.

Na podstawie słów Mieczysła Piotrowskiego wyjaśnij stosunek emocjonalny polskich nadberezynców do ich usytuowania geograficznego i sytuacji politycznej.

((Florian Czarnyszewicz

Nadberezyńcy

– Ach, mój Boże! – westchnął – żeby to legiony nie wracały, to by życie teraz się zaczęło! Rajskie!... Jeździłbym co niedziелki na festy, kiermasze, w gościny i rozpowiadał o swoich przygodach... Jest czym pochwalić się, chwała Bogu... To szczęśliwi ci, co żyją za Berezyną!... I czemu to Bóg tak robi: jednym daje niebo, drugich nadal w piekle zostawia?!...

Źródło: Florian Czarnyszewicz, *Nadberezyńcy*, Kraków 2017, s. 383.

Zapoznaj się z gawędą Wikci wygłoszoną na pogrzebie Kazika Zdanowicza. Wynotuj wydarzenia historyczne przywołane przez dziewczynę i objaśnij, jakie znaczenie miały one dla nadberezynców.

((Florian Czarnyszewicz

Nadberezyncy

W czas dawny – gdy nasi pradziady
W zachodnich narodów ślady,
Pogaństwa wyrzekłszy się czarów,
Chrystusa przyjmowali wiarę –

Król Wielki – rozkazaniem Bożym
Najwięcej słowiańskie plemiona
Językiem i duszą zbliżone
Połączył – i Polskę założył.

Ludową Polskę zaczął – kmiecia
I całą – największą w świecie.
Hen! – od skał karpackich złoża
Aż po Bałtyckie morze.

I od Łaby łużyckiej rzeki —
Aż po naszego Dniepru brzegi.
Gdzie Szkłów, gdzie Bychów, Rzeczyca
Tam Chrobry wytknął Polski granicę. [...]

Lecz dzieci Chrobrego w przyszłości
Nie mogły utrzymać w całości
Złączonych przez ojca krajów
I wrogi, jak głodnych psów zgraja,

Rozerwały Polskę na szmaty
I lud Jej przez długie lata
We łzach i we krwi się pławił.
My przez ten okres bezprawia,

Gwałtu, krwi bratniej rozlewu,
Pierwszy okres Bożego gniewu,
Tu w nadberezzyńskich stronach,
W tylu byliśmy szponach,

Że trudno człowiekowi spamiętać.
Wpierw ruscy udzielni książęta
To tu, to tam nas ciągli,
Później nalazło Moskali,
Narzucając władzę zbrodniczo.
Potem znowu Tatarów dzicze

Napłynęły ze Wschodu,
Co z lada powodu
Palili, a ludzi w pień cięli.
W końcu Litwini zajęli —
Naonczas jeszcze pogańskie.
A bywaliśmy też i bezpańskie.
Dopiero gdy książę Jagiełło litewski,
Zawarł ślub z królową Jadwigą małżeński,
Którym to żmudzinów pochrzcili,
Myśmy do Polski wrócili.

Odtąd, po latach niedoli i płaczu,
Drugi okres się zaczął.
Okres wolności, dobrobytu,
Potęgi polskiej szczytu,
Bohaterstwa – orlich wzlotów,

Blasku, sławy – okres złoty.
Gasiły się zgliszczą, trzebiły bory,
Wznosiły wioski, świątynie, dwory,
Zamki i warowne grody.

A człowiek miał wszelkie wygody.
Każdy się czuł na swobodzie:
Czy w mieście, czy w wiejskiej zagrodzie
Czy w pracy, czy w mowie, czy w wierze.
Rolnik miał pełne śpichlerze
Ziarna i siana adryńce.
Kupcy zalegli gościńce.
Znaleźli zajęcia: rzemieślnik –
I rybał i pasterz i leśnik.
Pracy, dostatku i swobody ludzie mieli. –
Jakich tylko chcieli,
Po całe Rzeczypospolitej ziemi.
I zażywali. A nad nimi
Sztandar powiewał bogaty
W prawdę i Orzeł skrzydlaty
Z Pogonią u boku wesoło
Spozierał, świat chylił czoło.
Tak wieki minęły w chwale
Potędze i szczęściu. Ale,
Że magnat przebrał miarę
Wolności i Ojczyźnie wiarę
Złamał i Sztandar znieważył,
Sam hulał swawolił, swarzył,
Zaś chłopu, co prosił wolności daru
Nie dał, a dołożył jeszcze ciężaru –
że aż grzbiet mu trzeszczał,
Króla znowu nie słuchał i wrzeszczał
Targając Ojczyznę – więc Ona zeszła

Z boleści i biedna na ziemię upadła.
Wróg za krzakiem schowany
Podskoczył i włożył kajdany.
Siliła się potem Matka Święta,
By zerwać narzucone pęta.
Lecz biedna już sił nie miała.
Nie zerwała.

Znowu przyszła niewola, udręki
Z moskiewskiego kata ręki.
Chłopską zależność od pana
W Moskwie wolnością nazwano.
Kazali jeszcze lepiej przycisnąć,
By nie mógł chłop i pisnąć.

Kościoty zabrali zwyczajem
Pogańskim, a ludność nahajem
Zagnali do cerkwi, przechrzcili.
Język na swoją modłę kręcili.
Wszystkie duchowe zasoby
Krzywili na swoje sposoby.
Kto się buntował – car ścinał
Wieszał, lub zsyłał na wyspę Sachalinu,
W pustynie, w chłody lute,
Na dozgonną pokutę.

Ale bracia!

Nie po to Bóg Polskę zaczął,
By Ją na wieki zahaczył.
Te wszystkie kaźnie, zsyłki –
To tylko pokuta za ojców pomyłki.
Wieszczcie nasi w swoich poematach

I dusze poległych w powstaniu,
W polu i zamęczonych w kazamatach,
Lub w Sybirze na zesłaniu,
Które obcują z nami we śnie,
Twierdzą – że Polska wskrześnie:
Mocarna, szeroka, cała.
Chyba już odpokutowała ?...

Źródło: Florian Czarnyszewicz, *Nadberezyńcy*, Kraków 2017, s. 452–455.

	Wydarzenie	Znaczenie wydarzenia
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

Scharakteryzuj narrację zastosowaną we fragmencie *Nadberezyńców* i wyjaśnij, jak kształtuje ona obraz świata przedstawionego w utworze.

((Florian Czarnyszewicz

Nadberezyńcy

Wończa. Stara ludzka siedziba. Nad samą rzeczką. Teren wysoki, pola spadziste, urodzajne, prawie jak słuckie. Za rzeczką lasy nieskończone. Dawniej wieś i dwór. Własność jednego z najmożniejszych magnatów w Rzeczypospolitej. Wończa to była tylko drobnym ułamkiem spośród niezliczonych wsi zawrotnej fortuny magnata. [...] Teraz Wończa to miasteczko. Zwyczajne kresowe: budynki drewniane, ulice bez bruku i bez trotuarów; moc żydów, sklepy, rzemieślnicy, młyn, cerkiew, monopolka, poczta, synagoga i szkoła. Powszechna szkoła 4-oddziałowa i jedyna na przestrzeni 350 wiorst kwadratowych. Budynek szkoły szczupły, staroświecki, prawie nie różniący się od porządnej gospodarskiej chaty: po jednej stronie klasa wykładowa, o niskiej powale, po drugiej, pomieszczenie nauczyciela z dużym gospodarskim piecem w środku, sień i spiżarka. W szkole sto kilkadziesiąt dzieci, a jeden wychowawca. Narodowościowo dzieci dzieliły się w sposób następujący: żydów 16%, Polaków 12%, Tatarów 4%, a reszta wszystko Białorusini albo starowiercy. Żydzi mieli w miasteczku swoją szkołę żydowską, ale niektórzy chłopcy uczęszczali, aby ogłodzić język, też i do ruskiej. W rejonie Wończy Polaków mieszkało sporo, a znikomy procent w szkole uczni polskich tłumaczył się tym, że rozproszeni byli małymi zaściankami i chutorami po całej rozległej okolicy, często w głuchych, niedostępnych zakątkach, więc do szkoły oddawali dzieci tylko ci, którzy nie żałowali i których stać było na opłacenie im w miasteczku kwatery i na osobne stołowanie, a nie ci, którzy do gminy nie należeli i nie mieli na zapłacenie pięciu rubli za naukę.

Nazwij cztery środki artystyczne zastosowane do opisu puszczy. Wypisz z tekstu ich przykłady, a następnie wyjaśnij, jaki obraz przyrody został wykreowany za ich pomocą.

“(Kościk promieniejący uniesieniem rozglądał się parę minut w koło, potem utkwiał wzrok w stronę dokąd wiatry gnały hufce i jął odmawiać do puszczy hymn pochwalny [...].

– Puszczo święta! – wołał. – Biblio najprawdziwsza! Ogrodzie rajski! Komoro nieprzebranych pokarmów i bogactw! Skrzynio tajemnic i leków czarodziejskich! Matko przytulna!... Ty rysunkiem pagórków, dolin, łągów, kurhanów, glebą nietkniętą, rośliną dziewiczą piszesz najprawdziwszą historię tej ziemi od początku świata. Ty owocem swoim dokarmiasz, a tykiem obuwasz tysiące ubogiego ludu. Ty leczysz ich potęgą ziół swoich. Ty wiatry chłodne powstrzymujesz, a cieniem swym i wilgocia upały chłodzisz. Przygarniasz słabszych i pokrzywdzonych przed prześladowczą ręką silnych. Osłaniasz przed niepożądanym okiem i uchem zwierzenia miłosne kochanków, ich pocałunki, objęcia i nie zdradzasz przed nikim tajemnicy. Ty świeżością swą, zapachem, pieśnią natury, koisz ból, dajesz słodkie wytchnienie, lejesz obfitym potokiem zdrowie i rozkosz.

Rodzicielko moja! Kolebko miła! Niańko troskliwa! Nadziejo szczęścia mojego!... W sercu Twym, w złomach wykroci na świat przyszedłem. Owocem Twoim surowym, sokiem czystym, przy ciągłej pieśni szumów Twych wyhodowałem się i sił nabrałem.

Środek:

Przykład:

1.

--	--

2.

3.

4.

Charakterystyka obrazu
przyrody:

Ćwiczenie 7

Porównaj wymowę zakończenia *Nadberezyńców* i dwóch zakończeń *Pana Tadeusza* – finału księgi XII oraz *Epilogu*. Zwróć uwagę na to, jaki stosunek do krainy dzieciństwa oraz do własnych późniejszych losów wyrażają autorzy.

1. Zakończenie *Nadberezyńców* a księga XII *Pana Tadeusza*

2. Zakończenie *Nadberezyńców* a *Epilog Pana Tadeusza*

Czesław Miłosz stwierdził, że w świecie przedstawionym *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza czas jest odmierzany za pomocą „*kalendarza i brewiarza*”. Zdaniem badaczki literatury kresowej Marii Zadenckiej zdanie to jest prawdziwe również w odniesieniu do *Nadberezyńców*. Wyjaśnij, jak rozumiesz słowa Czesława Miłosza, odwołując się do fabuły *Pana Tadeusza*, a następnie zajmij stanowisko wobec sądu Marii Zadenckiej. Swoją opinię uargumentuj, powołując się na przykłady z powieści Czarnyszewicza.

„Czas kalendarza i brewiarza” w *Panu Tadeuszu* – objaśnienie:

„Czas kalendarza i brewiarza” w *Nadberezyńcach*:

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Oparek

Przedmiot: Język polski

Temat: Kresy historyczne i wyobrażone w *Nadberezyńcach* Floriana Czarnyszewicza

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Kształtowanie dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i moralnej uczniów.
2. Rozumienie historii literatury i dziejów kultury jako procesu, a także dostrzeganie roli czynników wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na ten proces.
3. Rozumienie konieczności zachowania i rozwoju literatury i kultury w życiu jednostki oraz społeczeństwa.
5. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii.
7. Kształcenie umiejętności czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury, a także ich wzajemnej korespondencji.
8. Kształcenie umiejętności świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury na różnych poziomach: dosłownym, metaforycznym, symbolicznym, aksjologicznym.
11. Kształcenie umiejętności rozpoznawania i wartościowania postaw budujących szacunek dla człowieka (np. wierność, odpowiedzialność, umiar) oraz służących budowaniu wspólnot: państwowej, narodowej, społecznej (np. patriotyzm, sprawiedliwość, obowiązkowość, szlachetność, walka, praca, odwaga, roztropność).

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;
- 4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym

frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Zakres rozszerzony

Lektura uzupełniająca

11) Florian Czarnecki, *Nadberezyńcy*;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji. Uczeń:

- wie, na czym polega mityzacja w *Nadberezyńcach*;
- interpretuje wizję historii wyznawaną przez polskich bohaterów *Nadberezyńców*;
- omawia *Nadberezyńców* jako opowieść o „raju utraconym”;
- opisuje wpływ mitu kresowego na kształtowanie się tożsamości narodowej Polaków.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- metoda aktywizująca – spacer klasowy.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel inicjuje rozmowę na temat obrazów utraconych krain dzieciństwa w literaturze, filmie, reportażu i w historii mówionej (np. wspomnienia krewnych). Naprowadzając uczniów na temat lekcji, wskazuje na Kresy Wschodnie, zaznaczając, że nie jest to jedynie kraina geograficzna i historyczna, ale także kraina literacka, ponieważ właśnie literatura najbardziej przyczyniła się do ukształtowania wyobrażenia o ziemiach utraconych.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał i wprowadza ich w temat lekcji, nawiązując do rozmowy. Zarysowuje kontekst historyczny i tematykę powieści *Nadberezyńcy*.
2. Nauczyciel zadaje uczniom pytania badające ich stan wiedzy na temat Kresów, a następnie przechodzi do sekcji „Przeczytaj”, zapowiadając rozwinięcie tematu..

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj”. Uczniowie analizują mapę myśli oraz dopisują własne propozycje dotyczące mitów kresowych, jakie można odnaleźć w *Nadberezyńcach*:

Przykład:

- bohater literacki Polak, doświadczony gospodarz, krzewiciel cywilizacji i kultury,
- zaznaczanie wpływu i udziału Polaków w rozwijaniu miast czy wsi,
- opis zasług i poświęcenia Polaków dla rozwoju społeczności kresowej,
- opisy bogactwa kultury, a także prężnie funkcjonującego społeczeństwa (Smolarnia),
- idealizacja szlacheckości np. charakterystyki wybranych postaci z gloryfikacją ich

cnót oraz zasług,

- upozowanie Kresów na „kraję mlekiem i miodem płynącą” o niezwykle bogactwie przyrody, urodzajności ziem, obfitości plonów,
- przywoływanie heroicznej przeszłości – interpretacja historii nacechowana emocjonalnie,
- podkreślenie bitności i ofiarności Polaków,
- zachowanie głębokiej wiary katolickiej,
- podkreślanie roli religii chrześcijańskiej,
- przedstawianie osób duchownych jako troskliwych opiekunów wspólnoty kościelnej i nieugiętych krzewicieli wiary,
- opisy pielęgnowania tradycji narodowych.

2. Uczniowie zapoznają się z treścią sekcji „Prezentacja multimedialna”, następnie dobierają się w pary i przystępują do wykonania poleceń 1 i 2. Nauczyciel prosi wybrane osoby o zaprezentowanie odpowiedzi, a pozostałych uczniów o uzupełnienie. Nauczyciel wspólnie z uczniami ustala ostateczne wersje odpowiedzi, zapisując je na tablicy.
3. Uczniowie przechodzą do sekcji „Sprawdź się” i wykonują indywidualnie ćwiczenia 1 i 2. Ćwiczenia 3, 4, 5, 6, 7, 8 uczniowie mogą wykonać indywidualnie lub w parach. Ćwiczenie 4 może także być wykonane wspólnie – uczniowie odczytują na głos kolejne fragmenty ballady, podają propozycje odpowiedzi i zapisują je na tablicy, a nauczyciel komentuje.
4. Należy podkreślić rolę tradycji i religii w kształtowaniu mitu „Kresów”.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi chętnego ucznia o podsumowanie: omówienie powieści *Nadberezyńcy* jako powieści historycznej i jako opowieści o „raju utraconym”, kształtującej mit „Kresów” – jeśli to potrzebne – uzupełnia informacje.

Praca domowa:

1. Opisz wpływ mitu kresowego na kształtowanie się tożsamości narodowej Polaków.

Materiały pomocnicze:

- Legenda Kresów w literaturze i malarstwie polskim XIX wieku, wykład Urszuli Król na stronach [www](http://www.muzeumnawarszawie.pl), Muzeum Narodowego w Warszawie

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Prezentacja multimedialna” do podsumowania lekcji.